

Табліца 1. Колькасныя паказчыкі балтызмаў

У старабеларускай мове		З іх у “Нашай Ніве”	З іх у сучаснай мове	
Крыніцы	Колькасць балтызмаў		З ліку ўжывальных у старабеларускай мове	З ліку ўжывальных у старабеларускай мове і “Нашан Ніве”
ДАЎНЯ ЗАПАЗЫЧАННІ	36	10	6	9
СПІС Я.Ф.КАРСКАГА	90	30	18	28
УСЯГО адзінак (з вылічэннем паўтаральных)	115	33	20	30

Літаратура

1. Станкевіч А.А. Лексіка іншамоўнага паходжання ў беларускіх народных гаворках (раздзел “Балтызмы”, с. 73 – 96). – Гомель, 1996.
2. Карский Е.Ф. Белорусы. – Варшава, 1903. – Т.1.
3. Лексічныя балтызмы ў беларускай мове (Матэрыялы для абмеркавання). – Мн., 1969.
4. Булыка А.М. Даўня запазычанні беларускай мовы. – Мн., 1972.
5. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: У 5 т. – Мн., 1976 – 1979. – Т. 1–5.

Дз.В. Дзятко (Мінск, Беларусь)

ДА ПЫТАННЯ ПРА ЎЛАСНАЛЕКСІЧНЫ СПАСАБ ТЭРМІНАЎТВАРЭННЯ (на матэрыяле беларускай матэматычнай тэрміналогіі)

Уласналексічны спосаб тэрмінаўтварэння заключаецца ў акцэпцый структурна-семантычнага матэрыялу адной мовай з іншай у выніку рознаўзроўневых і рознаформавых **в**кстралінгвістычных кантактаў [1, с. 194]. У лінгвістыцы запазычанні традыцыйна разглядаюцца як клас лексікі або як самастойная мовазнаўчая праблема, а не як спосаб тэрмінаўтварэння. Аднак, па словах В.А. Татарынава, у тэрміназнаўстве “традыцыя аўтаномнага разгляду запазычаных слоў настолькі моцная”, што на дадзены момант мэтазгодна вывучаць гэты феномен як адзін са спосабаў утварэння тэрмінаў [2, с. 222]. Такі падыход не з’яўляецца наватарскім: яшчэ ў 1953 г. працэс увядзення іншамоўных запазычанняў у тэрмінасістэму акадэмік А.М. Цярпігораў называў менавіта спосабам тэрмінаўтварэння [3, с. 73].

Агульнавядома, што пры наяўнасці культурнай дыфузіі ёсць усе падставы чакаць адпаведнага запазычвання слоў, таму, як правіла, запазычаныя тэрміны ўваходзяць у мову паралельна з навуковым асваеннем *vs.* дыферэнцыяцыяй адпаведных з’яў, прадметаў і рэалій. Сярод асноўных прычын акцэпцый тэрмінаў звычайна называюцца: а) адсутнасць у нацыянальнай тэрмінасістэме эквіваленту для абазначэння навуковага паняцця; б) жаданне “прымірыць” патрабаванне кампактнасці з патрабаваннем дакладнасці тэрміна праз ужыванне аднаслоўнага адпаведніка замест комплекснага тэрміна; в) імкненне да павышэння **к**мунікацыйнай канкрэтнасці лексічных адзінак, якое выражаецца ў пазбаўленні ад полісеміі (аманіміі) у мове-рэцыпіенце; г) сацыяльна-палітычныя фактары (напрыклад, агульнамоўная ўстаноўка на антыпурызм) і інш.

Градышыйна ў лінгвістыцы запазычаннямі лічацца лексічныя, марфалагічныя або фанетычныя сродкі, што перайшлі з іншых моў у выніку моўнага ўзаемадзеяння. Пры даследаванні тэрмінасістэмы, як нам падаецца, асноўная ўвага павінна надавацца лексічным запазычанням, бо менавіта лексічны матэрыял акцэптуецца ў першую чаргу [1, с. 194].

У беларускай матэматычнай тэрміналогіі з дапамогай уласналексічнага спосабу ўтвараюцца 1029 намінацый, або 19,1% ад агульнай колькасці адналексемных найменняў. Фіксуецца два асноўныя тыпы названага спосабу: без марфалагічнай субстытуцыі і з марфалагічнай субстытуцыяй.

Да запазычанняў **без марфалагічнай субстытуцыі** (506 тэрмінаў, або 49,2%) адносяцца адналексемныя тэрміны, уведзеныя ў мову-рэцыпіент без істотных структурных мадыфікацый у параўнанні са словам у мове-донара (нязначныя фанетычныя змяненні, абумоўленыя спецыфікай гукавых сістэм розных моў, не ўлічваюцца): *антыномія* – гр. *antinomia*, *апліката* – лац. *applicata*, *ізакліна* – англ. *isocline*, *сімплекс* – лац. *simplex*, *сума* – лац. *summa*, *эюр* – фр. *épure* і інш. Да гэтага ж падтыпу далучаюцца адзінкі, якія пры запазычванні атрымалі нулявую флексію, што абумоўлена адаптацыяй формы запазычанага слова да нацыянальнай мовы і не з'яўляецца вынікам граматычных працэсаў: *абак* – лац. *abacus*, *кампакт* – лац. *compactus*, *катэт* – гр. *kathetos*, *куб* – гр. *kybos*, *орт* – гр. *orthos*, *паралель* – гр. *parallelos* і інш.

Запазычанні **з марфалагічнай субстытуцыяй** (523 найменні, або 50,8%) характарызуюцца пераносам моўнай адзінкі з мовы-донара з паралельным марфемна-дэрывацыйным пераўтварэннем (змяненне кораня, афіксаў, дадаванне або замена флексіі і інш.): *дэцыль* – лац. *decem*, *канвергенцыя* – лац. *convergere*, *марфізм* – гр. *morphe*, *спінор* – англ. *spin* і інш.

Генетычна большасць запазычаных тэрмінаў узыходзіць да **лацінскай мовы** (41,5%): *мантыса* – *mantissa* ‘дадатак’, *радыкал* – *radicalis* ‘карэнны’, *сігнум* – *signum* ‘знак’, *супрэмум-супремус* ‘найвышэйшы’ і інш. Некалькі менш пашыраны матэматычныя **тэрміны-грэцызмы** (33,7%): *гармоніка* – *harmonikos* ‘сувымерны, зладжаны’, *дыяметр* – *diametros* ‘папярэчнік’, *метрыка* – *metrikē* ад *metron* – ‘мера, памер’, *перыметр* – *perimetron* ‘акружына’, *сфера-сфайра* ‘шар, мяч’ і інш. Для многіх запазычаных тэрмінаў-камназітаў (каля 10%) характэрна спалучэнне ў сваёй структуры лацінскіх і грэчаскіх элементаў: *кантынуум-гіпотэза* – ад лац. *continuum* ‘бесперапыннасць, непарыўнасць з’яў, працэсаў’ + гр. *hypothesis* ‘меркаванне’, *набл-аператар* – ад гр. *nabla* ‘арфа’ + лац. *operator* ‘выканаўца’ і інш. Заўважым, што лексемы грэка-лацінскага паходжання звычайна не ўспрымаюцца носьбітамі славянскіх моў як чужыя, у адрозненне ад слоў, запазычаных з блізкароднасных моў.

Невялікую частку ў беларускай матэматычнай тэрміналогіі складаюць тэрмінаадзінкі, запазычаныя з **руускай** (5,8%), **французскай** (4,2%), **англійскай** (2,9%) і **нямецкай** (1,9%) моў: *атабражэнне* – рус. *отображение*, *дзялімасць* – рус. *делимость*, *развёртка* – рус. *развертка*, *анцье* – фр. *entier* ‘цэлы’, *бісектрыса* – фр. *bissectrice* ‘якая падзяляе на дзве часткі’, *мінарант* – фр. *minorant* ад *minorer* ‘абвясчаць меншым’; *асэблер* – англ. *assembler* ад *assemble* ‘збіраць’, *рабаснасць* – англ. *robust* ‘моцны, устойлівы’; *патэнцыяванне* – ням. *potenzieren* ‘падвышаць да ступені’, *статыстыка* – ням. *statistik* ад лац. *status* ‘стан’ і інш.

Такім чынам, праведзенае даследаванне сведчыць, што ўласналексічны спосаб тэрмінаўтварэння, досыць пашыраны ў беларускай матэматычнай тэрмінасістэме, скіраваны ў першую чаргу, на інтэрнацыяналізацыю ўласнага тэрмінафонду і не звязаны з пераносам значэнняў з тоесных адзінак, ужывальных у агульнанароднай мове.

Літаратура

1. Володарская Э. К вопросу о грамматической вариативности в связи с заимствованием // Володарская // Полнфония в культуре, тексте и языке / Редкол.: Б. Сночкина [и др.]. Каунас: Vitautas Magnus, 2002.

2. Татаринов В.А. Теория терминоведения: В 3 т. / В.А. Татаринов. – М.: Моск. лицей, 1996. – Т. 1: Теория термина: история и современное состояние.
3. Терпигорев А.М. Об упорядочении технической терминологии / А.М. Терпигорев // Вопросы языкознания. – 1953. – № 1 (январь – февраль). – С. 71–76.

И.С. Елисеева (Могилев, Беларусь)

ЗАИМСТВОВАНИЯ-НЕОЛОГИЗМЫ В СОВРЕМЕННОМ ПУБЛИЦИСТИЧЕСКОМ ГАЗЕТНОМ ТЕКСТЕ (к постановке проблемы)

Публицистический функциональный стиль, как известно, занимает промежуточное положение в системе функциональных стилей литературного языка, что во многом объясняется его целевой установкой: обращение к широкой аудитории с целью формирования или изменения ее ценностных установок, мнений, взглядов. Этим вызвано сочетание в языке газеты множества, часто противоположных, характеристик: логического и образного, минимального количества времени и пространства для создания газетного текста и максимального количества информации и т.д. На этом фоне единым конструктивным принципом газетного языка признается одновременная ориентация на экспрессию и стандарт.

Использование заимствованных лексических единиц, не получивших статуса узусуальных, в публицистическом газетном тексте с точки зрения эффективности коммуникации можно отнести к специфическому способу речевого воздействия, т.к. в отличие от стандартов, в качестве которых рассматриваются более устойчивые и заимствованные элементы языка, заимствования-неологизмы представляют собой нестандартное, экспрессивное языковое средство.

Материалом для изучения особенностей функционирования заимствований-неологизмов послужили факты их употребления в текстах современных русскоязычных периодических изданий Беларуси на рубеже XX–XXI веков, главным образом газет «АиФ. Беларусь» и «СБ. Беларусь сегодня».

Проблема функционирования заимствований-неологизмов в языке современной газетной публицистики тесно связана с решением двух вопросов: что в языке можно считать неологизмом и что происходит в результате воздействия одного языка на другой – «перенесение языковой единицы из одной системы в другую или создание новой единицы в воспринимаемом языке» [1, с. 42].

Существующий в лингвистической литературе термин «неологизм» применяется не только к словам, появившимся в языке для обозначения новых, ранее не существовавших понятий, возникающих в процессе более глубокого познания человеком объективного мира, но и к словам, по-новому обозначающим уже существующие понятия (новая форма – старое понятие), а также к словам, приобретающим новое значение (переосмысления).

Одним из спорных вопросов в современной лексикологии остается вопрос, считать ли заимствованные из других языков слова неологизмами, т. к. лексические заимствования отличаются фонетической дистрибуцией, не характерной для принимающего их языка, нетипичным морфологическим членением и отсутствием мотивации. Противоречия данного плана в какой-то мере снимаются, если процесс лексического заимствования трактовать не как перенесение иноязычных слов, а как создание в языке-реципиенте новых собственных лексических элементов путем «имитационного моделирования иноязычных образцов» [2, с. 14–15].

Таким образом, иноязычная лексическая единица воспринимается в заимствующем языке в виде копии как постоянный его элемент, хотя и гетерогенный, но принадлежащий к собственной лексико-семантической системе, а значение выражений «заимствованная лексика», «иноязычия» следует понимать как «лексические единицы русского языка, восходящие к иноязычным прототипам» [1, с. 42–43].